

(внутрішня складова) і як вимог, що виставляються до особистості з боку суспільства – обов'язкова поведінка. Це свідчить про їх тяжіння до положень соціологічного позитивізму. Щодо Ф. В. Тарановського, то його погляди еволюціонували від догматичного методу дослідження історико-правових явищ до плюралістичного підходу у вивченні права.

Список використаних джерел:

1. Антологія української юридичної думки : в 6 т. ; редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – Том 1 : Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права / упорядники В. Д. Бабкін, І. Б. Усенко, Н. М. Пархоменко. – К. : Видавничий дім «Юридична книга», 2002. – 568 с.
2. Селиванов В. Право та влада в незалежній Україні: методологічні аспекти / Селиванов В. – К., 2003. – 729 с.
3. Тарановский Ф. В. М. М. Ковалевский, как историк права / Ф. В. Тарановский // Вестник гражданского права. – Варшава, 1910.
4. Тарановский Ф. В. Учебник энциклопедии права / Тарановский Ф. В. – Юрьев, 1917.

ЯНКОВСЬКА Г. В.,

кандидат філологічних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 341.1+342.2+342.7

ПРИНЦИПИ МОВНОЇ РІВНОСТІ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЇ

З'ясовано сутність принципів мовної рівності та недискримінації за мовною ознакою на основі теоретичних праць, міжнародних документів та конституцій пострадянських держав.

Ключові слова: *принцип мовної рівності, принцип недискримінації за мовною ознакою.*

Выяснена сущность принципов языкового равенства и недискриминации по языковому признаку на основе теоретических работ, международных документов и конституций постсоветских государств.

Ключевые слова: *принцип языкового равенства, принцип недискриминации по языковому признаку.*

The essence of principles of language equality and non-discrimination on the basis of language has been clarified after investigating theoretical papers, international documents and constitutions of the former Soviet states.

Key words: *principle of language equality, principle of non-discrimination on the basis of language.*

Вступ. В епоху глобалізації мовні питання набувають особливого значення: територія використання, сфери застосування певних мов значно розширюються, інших – значно зменшуються. Мовці потрапляють у різні мовні середовища, в неоднакові обставини для

реалізації своїх прав та обов'язків. За таких умов важливо дотримання принципів мовної рівності та недискримінації за мовною ознакою, що є актуальним питанням сьогодення, яке на теренах України, на жаль малодосліджено. Основна увага науковців була прикута лише до загальних конституційних принципів рівності та недискримінації.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – з'ясувати сутність принципів мовної рівності та недискримінації за мовною ознакою на основі теоретичних праць, міжнародних документів та конституцій пострадянських держав.

Результати дослідження. У більшості документів міжнародного законодавства наявні правові норми щодо дотримання принципу мовної рівності та/або принципу недискримінації за мовною ознакою, що вказує на важливість їх проголошення й відповідного дотримання. Зокрема йдеться про такі міжнародні нормативно-правові акти, як: Загальна декларація прав людини, Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські й політичні права, Завершальний акт Ради з безпеки і співпраці в Європі, Конвенція про права дитини, Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, Віденська декларація та програма дій, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСС, Паризька хартія Нової Європи, Гаазькі рекомендації про права національних меншин на освіту, Ословські рекомендації про права національних меншин у мовній сфері, Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті, Рекомендації про використання мов меншин у телерадіомовленні, Всесвітня декларація лінгвістичних прав та ін.

Принципи мовної рівності та недискримінації за мовною ознакою базуються на теорії принципів рівності та недискримінації загалом, які у сучасній правовій науці є складовою конституційних принципів прав і свобод людини і громадянина. Так, принцип рівності, на відміну від принципу недискримінації, має досить давнє історичне коріння. Його наразі трактують неоднаково: то як рівність суспільного становища людей, їх рівного соціального значення у всіх сферах життя і діяльності [1, с. 68], то як рівність можливостей (відсутність у законах необґрунтованих пільг та привілеїв) та відсутність будь-яких форм дискримінацій, а також необхідність забезпечення державою мінімальних умов нормального життя кожного громадянина [4, с. 19], то як ідея, відповідно до якої рівне ставлення до всіх, хто належить до певної загально визнаної групи людей, утворює обов'язкову вимогу для будь-якої правової системи [7, с. 17], то як рівність усіх перед законом і судом, рівність прав і свобод людини і громадянина, незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового і посадового становища, місця проживання, ставлення до релігії, переконань, належності до суспільних об'єднань та інших умов [2, с. 8], то як обов'язок держави забезпечити кожному мінімально однаковий рівень соціальних благ та рівну можливість досягнути певного рівня добробуту [6, с. 202], то як гарантування кожному члену суспільства, незважаючи на будь-які його індивідуальні ознаки однакових можливостей для реалізації конституційних прав та свобод, покладення на осіб, які перебувають в однаковому правовому становищі, рівних обов'язків, а також забезпечення рівності всіх перед законом і судом [8, с. 5] тощо.

Детальний аналіз таких дефініцій дає підстави говорити про принцип рівності як рівність становища та можливостей без будь-яких дискримінацій. Як відомо, вимога формальної рівності можливостей реалізується в праві за допомогою чотирьох пов'язаних між собою загальних принципів: 1) принципу рівності перед законом; 2) принципу рівності перед

судом; 3) принципу рівності прав і свобод людини і громадянина; 4) принципу рівності обов'язків людини і громадянина [7, с. 17].

Натомість принцип недискримінації трактують як заборону обмежень чи применшень прав, свобод і законних інтересів особистості, залежно від її природних чи соціальних особливостей [5, с. 8], заборона необґрунтованого відмінного ставлення до осіб, які перебувають в однаковій ситуації, або єдиного підходу до осіб, які перебувають у різних ситуаціях [7, с. 18]. На думку О. Рудневої, це поняття включає такі елементи: зміст (будь-які відмінності, винятки, обмеження або переваги); спрямованість (ослаблення правового або фактичного становища певної соціальної групи); результат (порушення рівності) [9, с. 15]. Тобто недискримінація – це заборона умисного позбавлення чи обмеження прав і свобод фізичної особи.

Ці два принципи пов'язані між собою. Будь-яке порушення як принципу рівності, так і принципу недискримінації призводить до дискримінації особи, тобто позбавлень чи обмежень або переваг (прибільшень) прав та/або свобод та/або обов'язків. Водночас боротьба з дискримінацією приведе до дотримання принципів і рівності, і недискримінації. Утім вони не збігаються за змістом. Як зазначає І. Кретьова-Альошина [6, с. 202], принцип рівності ґрунтується на створенні рівних умов для реалізації особою належних їй прав, а принцип недискримінації – на створенні умов для неприпустимості обмежень прав, свобод і обов'язків людини залежно від антропологічних чи соціальних ознак.

Отже, якщо говорити про принцип мовної рівності, то всі, хто перебувають в однаковому становищі, мають рівні мовні права, свободи та обов'язки. Разом з тим мовна рівність поширюється й на рівність перед законом та судом. Так, усі громадяни України мають однакове право на вивчення державної мови, що забезпечується державою шляхом її вивчення у відповідних освітніх закладах. Усі національні меншини в Україні мають право користуватися рідною мовою, її вивчати тощо. Всі особи, які планують обійняти посаду професійного судді в Україні, зобов'язані володіти державною мовою.

Одним зі шляхів забезпечення мовної рівності є заборона дискримінації за мовною ознакою, згідно з якою не дозволяється безпідставне неоднакове ставлення до осіб, що перебувають в однакій мовній ситуації, чи однакового підходу до осіб, що перебувають в різних мовних ситуаціях. Під терміном «неоднакове ставлення» слід розуміти певні відмінності, обмеження, розрізнення, винятки або переваги в ставленні до мовця. Так, наприклад, учасникам кримінального провадження, які не володіють державною мовою та які володіють державною мовою, не можуть бути надані рівні мовні права, адже в них різне мовне становище. У такому випадку забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання й подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача.

Дотримання принципу мовної рівності та недискримінації за мовною ознакою зазвичай гарантується державою. Його порушення може призвести до порушення інших прав, таких як: право на працю, право на справедливе судочинство, виборче право, право на отримання громадянства, право на отримання освіти [9].

Принцип рівності та принцип недискримінації як фундаментальні принципи права знаходять свою законодавче втілення не лише в міжнародних документах, а й в основних законах держав – конституціях. Щодо формулювання принципів мовної рівності та недискримінації за мовною ознакою в конституціях пострадянських країн слід зазначити таке:

1. Формулювання принципів мовної рівності та недискримінації за мовною ознакою в основному відповідає міжнародним стандартам.

2. У всіх конституціях країн пострадянського простору передбачено принцип рівності, утім не у всіх він конкретизований як принцип мовної рівності, на що вказують загальні формулювання: всі люди рівні перед законом (ст. 14.1 Конституції Республіки Вірменія); усі рівні перед законом і судом (ст. 14 Конституції Казахстану) і для порівняння: держава гарантує рівність прав і свобод людини і громадянина незалежно від мови (ст. 19 Конституція Росії), держава гарантує рівність прав та свобод кожного незалежно від мови (ст. 25 Конституції Азербайджанської Республіки) тощо.

3. У деяких конституціях передбачено рівність лише перед законом, або лише перед законом і судом, або лише перед законом і владою тощо. Вважаємо за недоцільне таке формулювання, адже воно обмежує реалізацію формальної рівності (рівності перед законом і судом, а також рівності прав, свобод та обов'язків).

4. Не в усіх конституціях пострадянських країн передбачено принцип недискримінації за мовною ознакою, натомість наявне лише узагальнене формулювання без вказівки на мовну ознаку: права людини реалізуються без будь-якої дискримінації (ст. 91 Конституції Латвійської Республіки); усі рівні перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист прав і законних інтересів (ст. 22 Конституції Білорусі). Водночас у Конституції Грузії цей принцип не передбачено навіть в узагальненому формулюванні. Поясненням цього може бути те, що принцип недискримінації вважається відносно новим принципом, який потребує ґрунтовного теоретичного опрацювання та відповідного законодавчого закріплення [5, с. 12].

5. Наявне різне формулювання принципу недискримінації за мовною ознакою в конституціях пострадянських країн: 1) передбачено заборону дискримінації за мовною ознакою (приналежністю) (ст. 14.1 Конституції Республіки Вірменія, ст. 16 Конституції Киргизької Республіки, ст. 14 Конституції Казахстану); 2) передбачено заборону обмеження прав та свобод людини і громадянина за ознаками мовної належності (ст. 19 Конституція Росії, ст. 25 Конституції Азербайджанської Республіки); 3) передбачено обмеження та надання привілеїв за мовними ознаками (ст. 24 Конституції України, ст. 29 Конституції Литовської Республіки). Вважаємо, що в поняття дискримінації входить не лише приниження, обмеження або позбавлення прав, свобод, обов'язків, але й надання переваг. Згадати хоча б визначення поняття дискримінації, подане в Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти як «будь-яка відмінність, виключення, обмеження або перевага за ознакою ... мови». Саме тому вважаємо неточним формулювання принципу недискримінації за мовною ознакою лише як обмеження прав, свобод за мовною ознакою.

6. Суб'єктами, до яких застосовують ці принципи, є: людина і громадянин (Росія, Туркменія), люди (Вірменія, Грузія, Литва, Латвія), громадяни (Україна, Молдова, Узбекистан). Наявні й узагальнені невизначені категорії такі, як *всі* (Таджикистан, Казахстан, Естонія, Білорусія), *ніхто* (Киргизія) та *кожний* (Азербайджан). Вважаємо за доцільне визначати точно коло суб'єктів, при цьому воно не може бути звужено лише до «громадянина».

Висновки. Такий аналіз дає підстави стверджувати, що принципи рівності та недискримінації за мовною ознакою – це основоположні принципи мовних прав і свобод людини і громадянина. Їх закріплення насамперед наявне в основних міжнародних документах. На рівні держави такі принципи конституційні за своєю сутністю. Конституції пострадянських держав містять правові норми, які загалом відповідають міжнародним щодо закріплення принципу мовної рівності й потребують уточнення щодо закріплення принципу недискримінації за мовною ознакою. Принципи мовної рівності та недискримінації мають бути поширені не лише на громадян певної держави, але й на всіх людей, які перебувають у певній державі, що повинно бути закріплено на конституційному рівні. Подальші розвідки вбачаємо у дослідженні реалізації цих принципів у практичній діяльності мовців.

Список використаної літератури:

- Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России : учебное пособие / Воеводин Л. Д. – М. : Издательство МГУ, Издательская группа ИНФРА • М–НОРМА, 1997. – 304 с.
1. Жамсуев Ц. Б. Конституционный принцип равноправия как основа правового статуса человека и гражданина в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание научн. степени кандидата юридических наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / Ц. Б. Жамсуев. – М., 2010. – 22 с.
 2. Клёнов А. Л. Конституционный принцип равенства прав человека и гражданина независимо от языка в РФ и США: сравнительно-правовой анализ : автореф. дис. на соискание научн. степени кандидата юридических наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / А. Л. Клёнов. – Саратов, 2012. – 25 с.
 3. Комкова Г. Н. Конституционный принцип равенства прав и свобод человека и гражданина в России: понятие, содержание, механизм защиты : автореф. дис. на соискание научн. степени кандидата юридических наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / Г. Н. Комкова. – Саратов, 2003. – 40 с.
 4. Кретьова-Алешина И. А. Конституционный принцип недискриминации в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание научн. степени кандидата юридических наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / И. А. Кретьова-Алешина–Саратов, 2012. – 22 с.
 5. Кретьова-Алешина И. А. Соотношение конституционных принципов равенства прав и свобод человека и недискриминации / И. А. Кретьова-Алешина // Ленинградский юридический журнал. – 2012. – № 3. – С. 200 – 207.
 6. Погребняк С. П. Основоположні принципи права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / С. П. Погребняк. – Х., 2009. – 36 с.
 7. Полховська І. К. Конституційний принцип рівності людини і громадянина в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муниципальне право» / І. К. Полховська. – Х., 2007. – 20 с.
 8. Руднева О. М. Поняття й сутність принципу недискримінації / О.М. Руднева // Проблеми законності. – 2010. – № 110. – С. 9 – 16.

ХОМЕНКО О. В.,

кандидат юридичних наук, асистент
кафедри теорії держави і права
(Національний університет
«Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»)

УДК 340.11

ВИКОНАВЧА ВЛАДА ЗА УМОВ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Досліджуються особливості моделі виконавчої влади в президентських республіках. Зокрема, визначено порядок формування органів виконавчої влади в президентських республіках, надано аналіз і розкрито зміст основних повноважень цих органів.

